

ds. Joep Dubbink

Schriftlezingen L Jeremia 23:1-6 – Marcus 6:30-44

Gemeente van onze Heer,

‘Ga nu mee naar een eenzame plaats om alleen te zijn en een tijdje uit te rusten.’ – zou die lezing gekozen zijn met het oog op de aanbreekende vakantie? Ik hoop jullie hopelijk niet uit te leggen dat ‘vakantie’ een modern begrip is waarvoor in de bijbel weinig plaats is, maar toch: de leerlingen van Jezus mogen uitrusten na gedane arbeid. Niet de fysieke inspanning of de stress van betaald werk, maar de uitdaging die ze zijn aangegaan om het evangelie te verspreiden. Daarover heeft Sibilla het vorige week gehad.

Nu zijn ze terug, en blijktbaar is dat goed gegaan, ze zitten vol verhalen. We horen hoe Jezus reageert: met een uitzonderlijk vriendelijk gebaar – hij is over het algemeen nogal veeleisend naar zijn leerlingen! – zegt hij dat ze wel even rust verdienen hebben. Bijkomen van hun ervaringen. Want rond Jezus is het vrij hectisch: een komen en gaan van mensen, ze krijgen niet eens de tijd om wat te eten, allemaal willen ze wat van hem! Maar daar zit een grens aan: we lezen regelmatig in het evangelie dat Jezus zich afzondert, vaak op een berg, om te bidden. Weg uit die menigte die zoveel van hem vraagt.

Daar zit meteen een boodschap in voor ons als kerk. Je hebt van die mensen, die altijd klaarstaan voor anderen, die altijd ‘nog wel even dit’ of ‘nog wel even dat’ kunnen doen. Waar anderen dan ook graag gebruik, en misschien wel misbruik van maken. Mensen die niet veel aandacht voor zichzelf vragen. Wees daar blij mee! Vaak snijdt het mes aan twee kanten: kunnen ze veel voor anderen betekenen *en* worden ze er zelf blij van: want wat is nou mooier, dan iemand te kunnen helpen en daarvoor ook waardering te ontvangen of minstens het besef dat je iets zinnigs aan het doen bent.

Maar het kan te ver gaan. Zelfs in vrijwilligerswerk, zelfs in werk dat je graag en met hart en ziel doet, kun je uitgeput raken, kun je droog komen te staan. Zoals een sporter haar lichaam kan overvragen, overtraint raken, te veel wedstrijden, met blessures als gevolg, zo kan ook de menselijke geest op zeker moment ‘vol’ zijn, afgevuurd met verhalen, ervaringen, moe van de claims van mensen die om aandacht vragen – en allemaal terecht, daar niet van, maar het moet wel kunnen.

Ik heb een echtpaar gekend dat in een appartementengebouw woonde, en voor iedereen in dat gebouw klaarstond. Ze hoorden tot de jongsten, waren vitaal, hij deed technische klusjes, ze deden boodschappen voor wie dat nodig had, dat ging maar door en op zeker moment werd het ze te veel, en te vanzelfsprekend. En werden ze misbruikt, voelden ze zich bijna schuldig als ze op vakantie gingen. ‘En wie doet dan mijn boodschappen, en wie rijdt mij dan naar de dokter?’ Ze wilden niemand teleurstellen maar konden het niet meer aan. Ze zagen op zeker moment maar één mogelijkheid en dat hebben ze ook gedaan: verhuizen naar de andere kant van het land. Laat het niet zover komen! En ik ken geen betere manier om iemand af te stoppen die daarin te ver gaat dan door te zeggen: ‘Jezus had ook zijn grenzen.’ Hij was mens zoals wij, als hij dat was mogen wij ook menselijk zijn. En als we die beruchte regels zingen dat we ‘net als Jezus [moeten] worden’ (NLB 538:1) dat betekent dat nog steeds dat ook wij onze grenzen hebben. We moeten ook om onze ziel denken.

Dat is ook mijn geding – bij alle goede dingen – met de filosoof Emmanuel Levinas, u weet wel, van ‘Het gelaat van de a/Ander’ die ons leert dat de claim van de naaste *hoe dan ook* voorgaat. Dat we

daar bij wijze van spreken alles voor uit handen moeten laten vallen, omdat het gelaat van die ander ook het gelaat van de Ander-met-hoofdletter kan zijn. Ja, zeg ik, dat klopt: de barmhartige Samaritaan, die zich laat storen in zijn business, wijkt af van zijn weg, helpt, besteedt geld en tijd, prima. Maar altijd?! Je hebt ook andere naasten, soms moet je kiezen. En sterker nog: *jij* bent ook iemands naaste! Alleen maar geven kan geen mens. ‘Messiascomplex’ noemden we dat in mijn studietijd, maar zelfs de Messias heeft dus zijn grenzen. Hou jezelf in acht, let op je eigen geestelijke ‘voeding’ of ademhaling, en hou ook elkaar in de gaten.

* * *

Zo, u merkt, de toepassing zit deze keer aan het begin van de preek, dat komt nou eenmaal zo uit. Maar er zit nog wel iets méér in dit verhaal. Ten gevolge van die drukte gaat Jezus naar de overkant van het meer. Maar ook daar weten ze hem te vinden. Ze zijn er zelfs eerder dan hij en zijn leerlingen, en hij gaat maar weer verder met vertellen, daar aan de overkant.

Waarom gaat Jezus nou toch weer door, terwijl hij al moe is: omdat het ‘schapen zonder herder’ zijn. Mensen die verdwaald zijn. En dat zijn er nogal wat, menigtes. Waar moeten we aan denken? Mensen die een messias zoeken. Mensen die zoekend zijn naar wie te volgen, wie te vertrouwen. Dat was een eeuw geleden vanzelfsprekend. Je volgde de voorman (altijd een man) van je partij. Maar ontzuiling, loskoppeling van de politiek van levensbeschouwelijke principes, katholiek of protestants, liberaal of sociaaldemocratisch, leidde tot kiezers die massaal de ene of de andere kant op bewegen – als ze al niet verzanden in cynisme. Drie verschillende politici werden de grootste in maar enkele jaren. We zoeken iemand die zegt ‘Zó gaan we het doen, vertrouw maar op mij en volg mij, dan komt het goed’. Schapen op zoek naar een herder, een leider.

Nou is er niks mis met herderschap of leiderschap. En die herder mag ook best een overtuiging hebben, een visioen van hoe het moet worden, van grazige weiden. Want een herder die tegen de schapen zegt: ‘O jee, een beer op de weg, da’s een probleem; wie heeft een goed plan?’ die is misschien wel democratisch maar niet erg effectief. Maar een goede leider heeft ook niet alle oplossingen paraat, en zeker niet zonder dat de schapen er ook iets aan moeten bijdragen. Het nadeel van dat hele schaap-herder-beeld is namelijk, dat het ons als schapen passief maakt. Dat wij ons als consument gaan gedragen, en gaan zitten denken ‘hij regelt het’; dan ligt teleurstelling op de loer. Alsof *wij* niet degenen zijn die verdwaald waren.

Niet zo lang geleden heb ik nog uitvoerig over herders en schapen gepreke¹ en toen heb ik ook benadrukt dat de schapen zelf een rol spelen: dat ze ook *elkaar* het leven zuur kunnen maken, elkaar kunnen wegdrücken. Die eigen rol van de schapen komt in dat stukje van Jeremia niet zo tot uiting, maar die moet je er wel bij denken.

Herderen gaat in de bijbel vaak over het volk en het bestuur, maar het is daar niet alleen toe beperkt. Ook de zorg voor iemands ziel, voor de enkele mens die in de verdrukking kan komen van het leven, noemen we immers ‘herderlijke zorg’, of ‘pastoraat’. We krijgen nu in onze PKN ook ‘pastors’, ‘herders’, naast ‘predikanten’; wat best verwarrend gaat worden want predikanten doen ook aan pastoraat, en pastors gaan ook preken, maar goed. ‘Pastoraat’ als taak is niet beperkt tot die beroepsgroepen maar kan iedereen doen: omzien naar elkaar. Pastoraat is goed beschouwd alleen maar die ene vraag stellen: ‘Hoe gaat het met je?’ – maar dan echt gevraagd, met volle aandacht, open voor het antwoord ook als dat niet het gewenste ‘O, alles goed’ is, maar het antwoord dat je tijd gaat kosten: ‘Nee, het gaat niet zo’. ‘Kom, vertel...’

¹ 21 april 2024, nog te vinden op de website: <https://www.pkn-uithoorn.nl/wp-content/uploads/2024/04/Verkondiging-21-april.pdf>.

Schaap zonder herder, dat is ellendig, maar dat zijn veel mensen op deze wereld, vaak ongewild, soms uit onmacht, omdat ze niet gezien worden, en omdat ze niet durven vragen. Iedereen verdient iemand die voor hem of haar zorgt; en bijna iedereen kan het, voor een ander die herdersrol vervullen, van een troostrijk gesprekje in de supermarkt tot jarenlange mantelzorg.

Waar zie je die gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de schapen nu terug? In de vraag van Jezus! Als de leerlingen Jezus wijzen op het probleem, dat de avond valt en de toehoorders nog moeten eten, dan zegt Jezus: 'Geven jullie hun maar brood!' Ja, denk je misschien, maar dat zegt 'ie erom, dat kunnen ze toch helemaal niet? Denk niet te snel dat Jezus dit ironisch bedoelt, of dat 'ie ze een beetje zit op te juinen om des te meer duidelijk te maken wat voor bijzonders hij kan doen. Dat zou me van Jezus tegenvallen. Hij wil hun reactie weten, en *zij* nemen de vraag wel serieus: ze rekenen meteen maar even uit hoeveel dat kost. Wel 200 denarie, da's 200 keer het dagloon van een arbeider. Meer dan een half jaarsalaris, ja hallo, kom daar eens om!

Wat Jezus doet, heeft Sibilla een paar weken geleden gedemonstreerd met snoep: *delen*. Uitgaan van wat er is, en mensen aanzetten tot delen. Ik was elders en ik heb wat gemist, dat is duidelijk. En ik vroeg me af: is daarmee nu het wonder weg? Misschien wel als je 'toveren met brood' bedoelt, maar zo wordt het wonder ook niet beschreven. Nooit zul je lezen 'En toen werd het brood ineens veel meer'. Nee, Jezus spreekt een gebed uit, richt zich naar boven, naar God, verwoordt de dankbaarheid, en geeft het dan aan zijn leerlingen om uit te delen – ze worden er hoe dan ook bij betrokken – en dan is er genoeg. *Dat* is het wonder, en dat is niet weg te redeneren. Trouwens, zelfs al zou het 'alleen maar' delen zijn van wat er was – zou dat niet een wonder zijn, om dat voor elkaar te krijgen...?

Toch snap je wel dat Jezus door dit soort acties een helden- of halfgod-status krijgt. En *is* het ook niet zo, dat sommige mensen een heel bijzondere bestemming hebben, als leider, als herder? Daarvoor uitverkoren zijn? Is dat niet, waar die verzen uit Jeremia over spreken die ondanks alles, ondanks het falen van het Davidische koningschap in die dagen, toch weer een heerser verwachten in de lijn van David?

Ja, dat is een Messiaanse tekst. En ja, die gaat weliswaar niet over Jezus (dat kon Jeremia niet weten) maar is naderhand wel op Jezus toegepast. Bestaat er zoiets: uitverkoren voor leiderschap? Ik zou zeggen: wees er heel voorzichtig mee.

In dit verband moet me toch iets van het hart, en wel over de aanslag van vorige week op Donald Trump. Laat duidelijk zijn: ik hoor niet tot degenen die openlijk betreuren dat die aanslag mislukt is. Politiek moet met woorden en niet met wapens worden bedreven. Maar de manier waarop het geluk dat Trump heeft gehad nu als een teken uit de hemel wordt gezien, dat hij gespaard werd en dus Gods uitverkorene zou zijn, dat stuit mij zo tegen de borst dat ik niet weet of ik in de VS nog wel christen zou kunnen blijven. Uit wat gebeurt de wil van God afleiden, dat is zo'n benedenmaatse manier van denken over God, dat ik bijna de woorden niet kan vinden om daartegen te argumenteren. Moeten we dan constateren dat God de moorden op, noem maar, Kennedy en Martin Luther King of Navalny wél in orde vond, of niet de moeite om te voorkomen?

Ook het woord 'voorzienigheid' werd gebruikt, zonder enig historisch besef. Want wie gebruikte dat woord ook weer in vergelijkbare situaties? Uitgerekend dit weekend is het 80 jaar geleden dat de aanslag van Von Stauffenberg en de zijnen tegen Hitler mislukte, waar ook Diettrich Bonhoeffer bij betrokken was. En ook toen werd dat als teken van de voorzienigheid uitgelegd. Daarmee maak ik

géén vergelijking tussen Trump en Hitler, dat laat ik graag over aan zijn running mate; die deed dat wel, tot 'ie 'bekeerd' werd.² Pas op met zelfbenoemde redders.

Want wat is het criterium bij Jeremia: rechtvaardigheid. Heel spannend is, dat woordspel: de *rechtmatige* telg van Davids stam is lang niet altijd een *rechtvaardige* leider, een goede leider – hetzelfde woord in de grondtekst. Vele van die koningen zijn door de mand gevallen. Het gaat niet om geboorte, het gaat om daden. Maar er komt er een die dat wél is, die die naam waard is *De Heer is onze gerechtigheid!* Gerechtigheid als norm. Leg die lat langs elke leider: doet 'ie recht aan Gods goede wet, staat 'ie dus in voor de zwakke en perkt 'ie de macht van de sterke in, dát is een goede, rechtvaardiger herder.

Terug naar ons. Het kost mij soms ongelooflijk veel moeite om in het geweld en de verdwazing van deze wereld mijn geloof nog overeind te houden, maar dat moet wel: we kunnen God niet overlaten aan degenen die hem automatisch 'aan hun, aan onze kant' willen zien – waar hebben we dat toch meer gehoord? We kunnen niet toelaten dat christelijk geloof alleen nog als vlag op onze samenleving overblijft, terwijl die de lading niet meer dekt. We moeten van de profeten en van Jezus blijven leren dat geloof niet een wapen is om anderen te bestoken, maar een spiegel om in naar jezelf te kijken. Het verlangen dat te doen mag niet verflauwen.

Maar tegelijk: wij hoeven alles niet alleen te doen, wij kunnen het niet alleen doen. En soms is er tijd nodig voor rust, herademen, bezinnen, voor je ziel. Amen.

² <https://www.reuters.com/world/us/jd-vance-once-compared-trump-hitler-now-they-are-running-mates-2024-07-15/>